

<https://helda.helsinki.fi>

Nimistöntutkimuksen metodit Virittäjän kirjoituksissa

Ainiala, Terhi

2021

Ainiala , T & Sjöblom , P 2021 , ' Nimistöntutkimuksen metodit Virittäjän kirjoituksissa ' ,
Virittäjä , Vuosikerta. 125 , Nro 4 , Sivut 521-546 . <https://doi.org/10.23982/vir.98030>

<http://hdl.handle.net/10138/339657>

<https://doi.org/10.23982/vir.98030>

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Nimistöntutkimuksen metodit Virittäjän kirjoituksissa

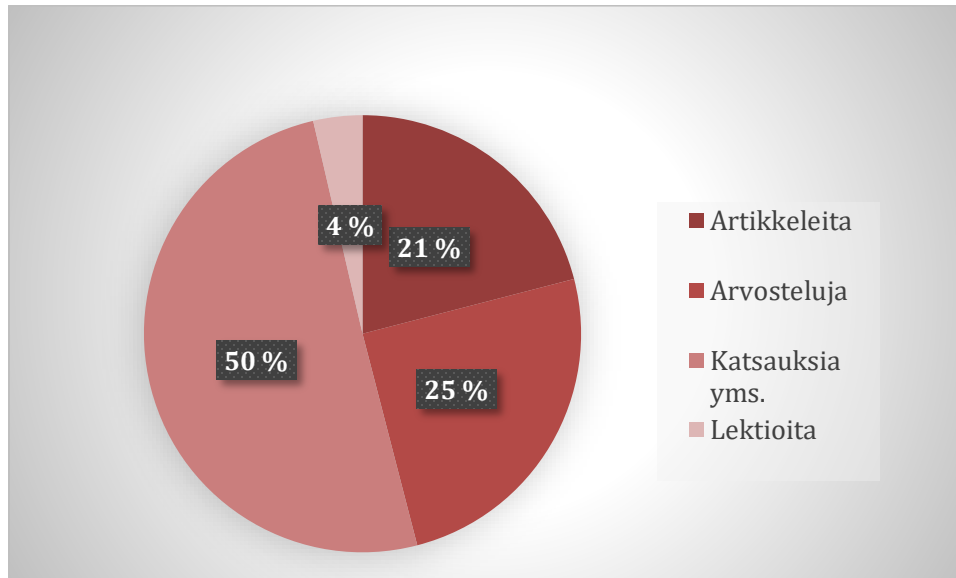
Johdanto

Nimistöntutkimusta eli onomastiikkaa pidetään lingvistiikassa jossain määrin marginaalisena tutkimusalana. Virittäjässä erisnimiin liittyvät tutkimuskysymykset ovat olleet kuitenkin esillä vuosittain alusta lähtien. Tutkimusaiheet, -aineistot ja lähestymistavat ovat vaihdelleet aikojen kuluessa kulloinkin vallalla olleiden yleislingvististen ja fennististen teorioiden mukaisesti, mutta Virittäjän kirjoitukset kertovat myös laajoista tutkimuslinjoista ja suomalaisen onomastiikan menetelmien kehityksestä. Tarkastelemme tässä artikkelissa Virittäjässä vuosina 1897–2019 julkaistuja erisnimiä käsitteleviä kirjoituksia ennen kaikkea metodisesta näkökulmasta. Suomalaisen nimistöntutkimuksen historiaa ja linjoja ovat aiemmin käsitelleet Kiviniemi (1995) ja Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008) sekä paikannimistön tutkimuksen osalta Ainiala ja Pitkänen (2002).

Olemme käyneet läpi Virittäjän vuosikerrat ja keränneet ja taulukoineet kaikki erisnimiä käsittelevät kirjoitukset. Mukana ovat paitsi tutkimusartikkelit myös muut tekstilajit. Poimiminen ei kaikin osin ole ollut helppoa eikä avainsanoihin ole välttämättä voinut luottaa, sillä nimiä on välillä käsitelty osana jotain laajempaa tutkimuskysymystä. Varsinkin varhaisissa kirjoituksissa on useita kattavasti sekä sana- että nimihistoriaa käsitteleviä tutkimuksia; nämä ovat mukana aineistossamme. Sen sijaan emme ole ottaneet mukaan kirjoituksia, joiden pääsisältö on selvästi jossain muussa aihepiirissä kuin nimissä, vaikka niissä olisi myös nimiin liittyviä huomautuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi yleisesti nimitysaiutusta tai puhuttelua koskevat tutkimukset.

Virittäjä on vuosina 1897–2019 julkaissut joka vuosi vähintään yhden nimistöön liittyvän kirjoituksen lukuun ottamatta vuotta 1898. Kaikkiaan Virittäjässä on ilmestynyt 496 erisnimiaiheista artikkelia, katsausta, havaintokirjoitusta, kommenttia, kirja-arvostelua ja lektiota. Näistä tutkimusartikkeleita on 104, katsauksia 250, ja 124 kirjoitusta esittelee ja arvioi nimistökirjallisuutta. Väitöksenalkajaisitelmää on julkaistu 18; ensimmäinen niistä on Terhi Ainialan lektio vuodelta 1997, jonka jälkeen seuraavat ilmestyivät vuonna 2003 (Minna

Saarelma-Maunumaa ja Yvonne Bertills).¹ Siitä eteenpäin nimistöväitöksiä ja siten myös -lektioita on ollut 0–3 vuodessa. Virittäjän nimistökirjoitusten jakautuminen eri tekstilajeihin näkyy kuviossa 1.

Kuvio 1. Virittäjän nimistökirjoitusten tekstilajit.

Katsausten ja niitä vastaavien tekstien osuus on kuviossa 1 hyvin suuri, koska vuoteen 1913 asti kirjoitukset olivat ajalle tyypilliseen tapaan lyhyehköjä, havaintotyyppisiä tekstejä. Sellaiset tekstit, joita nykylukijat luokittelisivat tutkimusartikkeleiksi, olivat aina 1940-luvulle asti harvassa. Ensimmäinen Virittäjässä ilmestynyt artikkeliksi luokiteltu kirjoitus on Martti Räsänen (1936) *Nimityypistä Tavast(e), Ervast(i) yms.*, joka tosiasiaa on vajaan kahden sivun mittainen katsaus. Toisaalta lukuisia tätä kattavampia kirjoituksia oli ilmestynyt Virittäjässä jo aiemmin, mutta niitä ei ollut lehden käytännön mukaan määritelty artikkeleiksi. Ensimmäinen nimistökirjallisuutta esittelevä teksti oli A. V. Koskimiehen (1913) laaja arvio Heikki Ojansuun teoksesta *Kotieläintemme suomenkielinen nimistö*.

Suomalaisen onomastiikan metodit ilmenevät selvimmin artikkeleista, katsauksista ja havaintokirjoituksista. Näiden alkuperäistutkimusten lisäksi tarkastelemme myös kirja-arvioita, kongressikatsauksia sekä tutkimuslaitoksia ja arkistoja esitteleviä kirjoituksia, koska niistä

¹ Väitöksenalkajaisitelmään pohjautuvia kirjoituksia on kuitenkin julkaistu jo aiemmin. Vuonna 1971 ilmestyi Eero Kiviniemen artikkeli, joka on pidennetty versio hänen lektiostaan.

välittyy aikalaiskeskustelu onomastiikan teoreettisista ja metodisista näkökulmista ja kansainvälisistä vaikutteista.

Kielenhuoltoon liittyviä kirjoituksia² on 83 (17 %). Valtaosa niistä on ilmestynyt ennen Suomen Akatemian kielitoimiston tiedotuslehden, Kielikellon, syntymistä vuonna 1968, joskin vielä 1980-luvulla nimistöhuollosta keskusteltiin Virittäjänkin palstoilla. Kielenhuoltoon liittyvät, tavallisesti nimien ortografiaa käsittelevät tekstit ovat mukana kokonaislaskelmissamme, mutta niiden luokittelu metodisesti on useimmiten mahdotonta emmekä tarkastele niitä tätä enempää. Nimien yleiskielistä käyttöä ohjailevat tekstit ovat yleensä lyhyitä, muutaman sivun tai vain muutaman kappaleen mittaisia, mutta osa on perusteellisia, monisivuisia tutkimusartikkelin kaltaisia kirjoituksia. Esimerkiksi vuonna 1929 E. A. Tunkelo ja Lauri Kettunen kävivät kiivasta keskustelua *Viro*- ja *Eesti*-nimistä. Tunkelon asiapitoinen, 21-sivuinen kirjoitus nimien *Viro* ja *Vironmaa* alkuperästä ja tarkoitteista kirvoitti Kettusen vaatimaan *Eesti*-nimen käyttöä *Viron* sijaan mm. heimosuhteiden parantamisen vuoksi. Hänen mukaansa kyse on ennen kaikkea oikeakielisyydestä ja nykykäytöstä, ei historiasta. Tunkelo vastasi jälleen monisivuisesti – myös oikeakielisyyssperusteita esittäen.

Virittäjään on tarkastelujaksomme aikana kirjoittanut erisnimistä noin 200 eri kirjoittajaa. Viime vuosikymmeninä useamman kirjoittajan yhteisartikkelit ja -katsaukset ovat jonkin verran yleistyneet. Enemmistö kirjoittajista on kielitieteellisen koulutuksen saaneita nimistöntutkijoita, mutta joukossa on myös muita kielentutkijoita sekä lähitieteidenalojen, ennen kaikkea historian, kansatieteen ja folkloristiikan, tutkijoita. Ehdottomasti ahkerin kirjoittaja on ollut Viljo Nissilä, joka ehti pitkän uransa aikana kirjoittaa Virittäjään 45 artikkelia ja muuta kirjoitusta. Nissilän opettaja ja väitöskirjaohjaaja E. A. Tunkelo (ks. T. Itkonen 1963) niin ikään julkaisi Virittäjässä lukuisia nimistökirjoituksia. Virittäjän historian tuotteliaimmat nimistökirjoittajat esitetään taulukossa 1.

Taulukko 1. Tuotteliaimmat Virittäjään nimistöä kirjoittaneet tutkijat.

² Vuosien varrella on julkaistu pohdintoja ja ohjeita esimerkiksi alkukirjainten koosta (Airila 1902; T. Itkonen 1988), sekä vieraskielisten nimien kirjoittamisesta, ääntämisestä, taivuttamisesta ja käyttämisestä (Tunkelo 1908; Rissanen 1987). Osa kirjoituksista on julkaistu ilman yksilöityä tekijää (“Kielitoimiston [Kielilautakunnan] tiedonantoja, vastauksia ja suosituksia”).

Tutkija	kirjoituksia kpl
Viljo Nissilä	45
Terhi Ainiala	28
E. A. Tunkelo	27
Eero Kiviniemi	16
Heikki Ojansuu	15
Jalo Kalima	14
Ritva Liisa Pitkänen	14
Eeva Maria Närhi	13
Sirkka Paikkala	11

Ennen kuin siirrymme tarkastelemaan Virittäjän kirjoituksissa esiteltyjä ja hyödynnettyjä onomastiikan metodeja, luomme silmäyksen nimistöntutkimuksen kansainvälisiin vaikutteisiin.

Nimistöntutkimuksen metodit ja kansainväliset vaikutteet

Suomalaisen nimistöntutkimuksen kansainvälisyys ja kielirajat ylittävät tutkimuskohteet nousevat Virittäjän kirjoituksissa eri tavoin esiin jo 1900-luvun alkupuolelta lähtien (esim. Grotenfelt 1906; Tilk 1910). Konkreettisimmin kansainvälisyys käy ilmi kirja-arvioista ja kongressikatsauksista.³ Kansainvälisyyden anti on kuitenkin hahmotettu vaihtelevasti eri aikoina, ja suomalaisen tutkimuksen suhdetta kansainväliseen tutkimukseen on arvioitu eri näkökulmista.

Vuosien varrella suomalaisille kielentutkijoille on esitelty artikkeleissa ja kirja-arvioissa moniin eri sukukieliiimme liittyvää nimistöntutkimusta: eniten unkaria koskevaa (esim. Welin 1978) ja virolaista nimistöntutkimusta (esim. Mägiste 1970; Kiviniemi 1979). Sukukieltemme lisäksi on esitelty saksalaista (esim. Paikkala 2010), slovakialaista (esim. Paikkala 2005), tsekkiläistä (Paikkala 1997), tanskalaista (esim. Haavio 1921; Ainiala 1993) ja ennen kaikkea ruotsalaista nimistöntutkimusta (esim. Nissilä 1952a; Pitkänen 1971; Räikkälä 1971; Ainiala 1995).

Pohjoismainen, etenkin ruotsalainen, tutkimus on ollut pitkään paitsi läheinen kumppani myös vertailukohta suomalaiselle tutkimukselle. Aluksi oman maan työn ei nähty yltävän länsinaapurin tasolle. Ruotsalaista tutkimusjulkaisua arvioidessaan vuonna 1952 Nissilä

³ Onomastiikkamme kansainvälisyydestä kertoo myös se, että Virittäjään ovat kirjoittaneet monet ulkomaalaiset nimistöntutkijat, mm. Kálmán (1961), Bergsland (1967), Mägiste (esim. 1970) ja Alvre (1992).

kirjoittaa, kuinka ”[r]ikkaan naapurimaamme Ruotsin korkeatasoisen paikannimistöntutkimuksen tuloksia on julkaistu viime vuosina suorastaan kadehdittavassa määrin” (1952a: 60). Samana vuonna ilmestyneessä kongressikatsauksessa hän puolestaan toteaa: ”joskin kongressissa joutui pettymyksekseen toteamaan, miten paljon suomalainen tutkimus on jäljessä Euroopan ja etenkin Skandinavian onomastiikasta” (1952b: 326; ks. myös Nissilä 1951b). Nissilän huomio kohdistui ennen kaikkea etymologiseen ja typologiseen tutkimukseen, mutta myös sen taustalla olevaan paikannimistön keruu- ja arkistotyöhön. Naapurimaan tutkimukselta alettiin kuitenkin vähitellen odottaa muutakin kuin etymologista otetta, ja vuonna 1971 Anneli Räikkälä kirjoittaa tuoretta ruotsalaista nimistöntutkimuksen käsikirjaa arvioidessaan: ”Nimistöntutkimuksellahan on jo pitkään ollut Ruotsin kielentutkimuksessa erittäin näkyvä sija. – – Näkökulma on kuitenkin ahtaasti etymologioiva tähänastisen tutkimustradition mukaisesti. Käsikirjalta odottaisi kuitenkin edes lyhyttä katsausta tutkimuksen tähänhetkisiin uusiin virtauksiin. Tietävästi Ruotsissakin on tehty joitakin nimisosiologisia ja -psykologisia tutkimuksia.” (Räikkälä 1971: 329.)

Kansainvälinen nimistöntutkimuksen yhteistyökomitea International Council of Onomastic Sciences (ICOS) ja sen aikakauskirja *Onoma* perustettiin vuonna 1950 Belgiassa. Tätä esittelevässä Nissilän kirjoituksessa kansainvälinen työ välittyy lukijalle lähinnä tarpeena dokumentoida kansallista tutkimusta, eikä esiin tuoda esimerkiksi mahdollisuutta tutkimusnäkökulmien avartumiseen. Nissilä (1951b: 211) toteaa, että bibliografinen työ pakottanee meidätkin ”kiinnittämään enemmän huomiota suuressa määrin laiminlyötyyn nimistöntutkimukseen”. Tämän jälkeen ICOSin kongresseja on esitelty *Virittäjän* lehdillä säännöllisesti ja 1970-luvulta alkaen katsauksissa alkaa näkyä monipuolisemmin keskustelua myös onomastiikan metodeista (esim. Räikkälä 1970: 58–59; Pitkänen 1972).

Virittäjän kirjoituksista voi huomata, että oman tutkimuksemme arvostus kasvoi 1900-luvun jälkipuoliskolla selvästi. Suomalainen onomastiikka katsottiin kansainvälisesti hyvätasoiseksi, ja toisinaan sen nähtiin tarjoavan mallia muillekin. ICOSin kongressi järjestettiin vuonna 1990 Helsingissä, ja sen yhteydessä julkaistiin suomalaista tutkimusta esittelevä artikkelikokoelma (Leskinen & Kiviniemi toim. 1990). Kaija Mallat (1990: 312) huomauttaa kirja-arviossaan, kuinka maamme tutkimus on viime vuosikymmeninä noussut kansainväliselle tasolle ja kuinka

muut voisivat oppia suomalaisilta ”ainakin paikannimiaineiston keruuta ja aineiston systemaattiseen käyttöön perustuvaa teoriaa ja metodiikkaa”.

Nimikategoriat ja niiden tutkimusmenetelmät

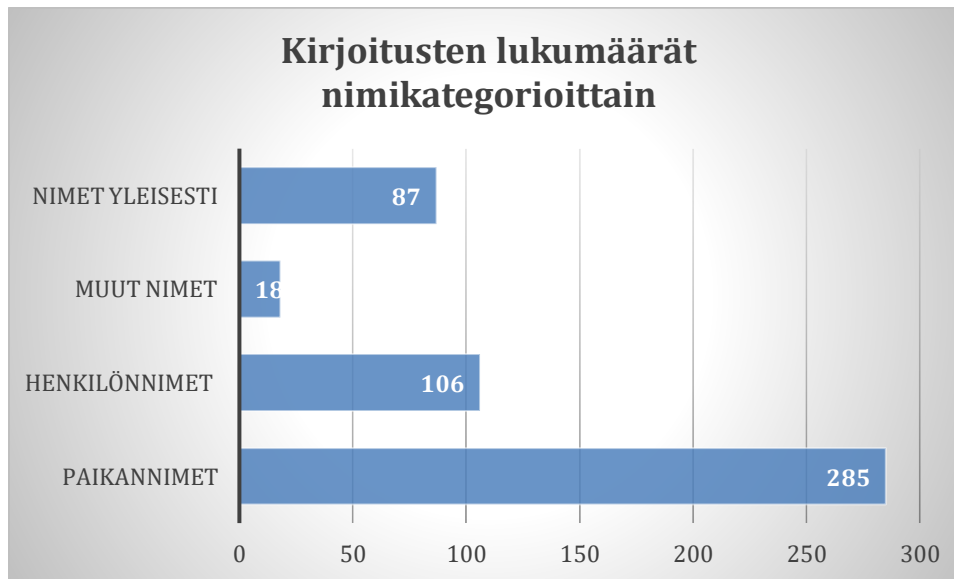
Paikannimien tutkimus on korostunut niin suomalaisessa kuin kansainvälisessäkin onomastiikassa. Paikannimet eli toponymit on nähty kiinnostavina, kielen ja asutuksen historiaa valottavina kielen muistomerkkeinä. Samantapaista, menneisyyden selvittämiseen liittyvää hyötyä on nähty myös henkilönnimien alkuperän tutkimisessa.

Kun nimistötutkimus vähitellen 1900-luvun kuluessa alettiin hahmottaa omaksi tieteenhaarakseksi, säilyivät paikannimet ja henkilönnimet pitkään alan ainoina tunnustettuina tutkimuskohteina, vaikka muidenkin entiteettien nimistä kirjoitettiin jo varhain (esim. lehmien nimistä Könönen 1913; kaupallisista nimistä Teppo 1939). Lauri Hakulinen (1949) esitteli Virittäjän lukijoille termit *onomastiikka*, *antroponymia* (henkilönnimitutkimus) ja *toponymia* (paikannimitutkimus) arviossaan A. Dauzat’n teoksesta *Les noms de personnes* (1946). Muista nimistä tutkimuskohteena alettiin varsinaisesti puhua vasta 1990-luvulle tultaessa (Jóhannesson, Karlsson & Ralph toim. 1994); tosin Koskimies huomautti jo 1913 esitellessään Ojansuun kotieläinten nimistöä käsitellyttä tutkimusta, kuinka tämä ”on osottanut, mikä tärkeä sekä yleensä kansallinen että erikoisesti tieteellinen merkitys tälläkin lajilla nimitutkimusta saattaa olla” (mt.: 70). Tämä ns. muu nimistö on sittemmin näkynyt enimmäkseen Virittäjän kielenhuolto-osastossa. Tutkimusartikkelit muista kuin paikan- ja henkilönnimistä ovat harvassa (tähtikuvioiden ja etenkin Otavan nimestä Erdöd 1969 ja turkulaisten asunto-osakeyhtiöiden nimistä Sjöblom 2000). Lisäksi muista nimistä on julkaistu lehtiartikkeleita (esim. Bertills 2003; Kalske 2005; Sjöblom 2006; Seppälä 2013) ja kirja-arvioita.⁴

Vaikka tämän artikkelin fokus on metodeissa, emme jätä nimen tarkoitteen kategoriaan pohjautuvaa näkökulmaa huomiotta vaan esittelemme kunkin metodin kohdalla, minkä kategorian nimiin menetelmää on sovellettu. Olemme jakaneet kirjoitusten aiheet neljään kategoriaan: nimet yleisesti, paikannimet, henkilönnimet ja muut nimet (= eläintennimet,

⁴ Etnonyymejä eli kansallisuudennimiä käsiteltiin varsin usein paikannimien yhteydessä erityisesti Virittäjän varhaisina vuosikymmeninä, mutta näitä ei pidetä propeina.

kirjallisuuden nimet, kaupalliset nimet, kulkineiden nimet). Kirjoituksissa käsiteltyjen nimikategorioiden osuudet näkyvät kuvioista 2. Paikannimiä käsitteleviä kirjoituksia on selvästi eniten.

Kuvio 2. Virittäjän nimistökirjoituksissa käsiteltävät nimikategoriat ja kirjoitusten lukumäärät.

Koimme välillä hankalaksi löytää kirjoituksista yksiselitteistä metodologiaa. Metodologisia ratkaisuja tehdään onomastiikassa aineisto-, ei teorialähtöisesti, ja sopivia analyysitapoja valittaessa keskeisessä asemassa ovat tutkimuskysymykset. Taustalla vaikuttavia teorioita ja menetelmiä ei aina ilmaista lainkaan. Lisäksi onomastiikan tutkimuskohteet ja -ongelmat vaativat usein lähestymistä monen tieteenalan näkökulmista, mikä johtaa monimenetelmäisyyteen ja eri tieteenalojen metodien luovaan yhdistämiseen. Esittämämme metodinen jaottelu onkin varsin karkea, ja luokkiin kätkeytyy monia toisistaan paljonkin poikkeavia metodisia ratkaisuja. Lisäksi luokkien väliset rajat ovat usein liukuvia ja limittäisiä. Jaottelu perustuu omiin näkemyksiimme, ja joku toinen saattaisi tulkita yksittäisiä kirjoituksia metodisesti myös toisin.

Nähdäksemme kirjoitukset edustavat seitsemää päämenetelmää: etymologinen tutkimus, typologinen tutkimus, sosio-onomastiikka, kontaktionomastiikka, semanttis-funktionaalinen analyysi, korpusanalyysi ja monitieteinen analyysi.⁵ Etymologinen tutkimus kohdistuu

⁵ Käytännön syistä jaottelu poikkeaa jossain määrin tuoreesta nimistöntutkimuksen metodien esittelystä (Sjöblom & Ainiala tulossa 2020).

yksittäisiin nimiin; sille harvinainen on kiinnostavaa. Typologinen tutkimus on usein myös etymologista, mutta sille yleinen on kiinnostavaa: tutkimus kohdistuu nimisysteemeihin, jotka selittävät myös yksittäisten nimien etymologiaa. Sosio-onomastisen tutkimuksen tavoitteena on löytää nimiin ja nimisysteemeihin liittyviin kysymyksiin vastauksia sosiaalisesta todellisuudesta, kun taas kontaktionomastiikka nostaa tarkastelun taustaksi kielten ja kulttuurien kohtaamiset. Semanttis-funktionaalinen tutkimus tarkastelee nimiä merkitysten näkökulmasta ihmisen kognitiota ja ajattelun yhteisöllistä rakentumista vasten. Korpusanalyysi on kvantitatiivista ja tilastollista, ja se käsittelee parhaimmillaan hyvin suuria aineistoja. Monitieteisyys on onomastiikalle luonteenomaista, mutta monitieteinen analyysi hyödyntää metodeja kahdelta tai useammalta eri tieteenalalta.

Taulukosta 2 nähdään päämenetelmien jakautuminen artikkeleina ja katsauksina julkaistuissa alkuperäistutkimuksissa. Laskelmissa ovat mukana paitsi varsinaiset Virittäjässä julkaistut tutkimukset myös väitöskirjoista ilmenevät tutkimusmenetelmät. Näiden kirjoitusten kokonaislukumäärä on 232.

Taulukko 2. Metodien jakautuminen Virittäjän artikkeleissa, tutkimuskatsauksissa ja lektioissa.

etymologinen analyysi	128	55,1 %
typologinen analyysi	23	9,9 %
sosio-onomastiikka	24	10,3 %
kontaktionomastiikka	19	8,2 %
semanttis-funktionaalinen analyysi	7	3,0 %
korpusanalyysi	10	4,3 %
monitieteinen analyysi	21	9,1 %
YHT.	232	100 %

Etymologinen tutkimus

Perinteisin (Ainiala ym. 2008: 61; Sjöblom & Ainiala tulossa 2020; ks. myös Ainiala & Pitkänen 2002: 231) ja myös Virittäjässä selvästi yleisin lähestymistapa nimistöön on ollut etymologinen eli nimien alkuperää selittävä. Etymologista nimistöntutkimusta edustaa 128 eli 55 prosenttia

artikkeleista ja tutkimuskatsauksista, ja niitä on ilmestynyt koko tarkastelujaksomme ajan. Tutkimuksen kohteena ovat olleet ennen kaikkea paikannimet.

Nimien etymologinen tutkimus oli aluksi usein äännehistoriallista (esim. Rapola 1921), mutta varhaisina vuosikymmeninä korostuu kuitenkin sanahistoriallinen lähestymistapa, jossa pyritään selvittämään yksittäisten nimien tai nimielementtien taustaa ja kehitystä. Monesti nimien rinnalla tarkastellaan myös sanojen alkuperää (esim. Saxén 1899; Tunkelo 1918; Ravila 1933). Nimien tai nimielementtien lainautuminen eri kielialueilta nousee luonnollisesti esiin nimien etymologiaa tutkittaessa (esim. Ojansuu 1903; Tunkelo 1910; T. I. Itkonen 1920; Nissilä 1959a), ja näissä kirjoituksissa onkin kytköksiä kontaktionomastiikkaan ja asutushistorian tutkimukseen.

Jo varhain nostettiin esiin havaintoja ja tulkintoja monien maamme keskeisten paikannimien alkuperästä, joista ensimmäisiä olivat *Suomi*, *Saame* ja *Häme* (Ojansuu 1899; Setälä 1899; Tunkelo 1899). Keskustelu näiden nimien alkuperästä on ollut vilkasta myöhemminkin (Wiik 1996; Kallio 1998). *Suomi*-nimestä ovat kirjoittaneet myös Ojansuu (1913), Nissilä (1959b), Koivulehto (1993) ja Grünthal (1999). Myös *Tampere* on ollut etymologialtaan tutkituimpia nimiä (Soveri 1923; Nissilä 1959a; Huldén 1990; Rahkonen 2011; Heikkilä 2012).

Muita paikannimiä, joiden alkuperää on tarkasteltu, ovat – vain joitakin mainitaksemme – *Kainuu* (Tunkelo 1918; Lopmeri 1950), *Kerimäki* (Palander 1992), *Keuruu* (Tunkelo 1911; Rainio 1951), *Kupittaa* (Tunkelo 1900; Ojansuu 1914), *Oulu* (Ojansuu 1917), *Roine* (Erkamo 1990), *Saimaa* (Tunkelo 1910; Herten 1970), *Satakunta* (Ravila 1933), *Savo* (Lopmeri 1960) ja *Ähtäri* (Nissilä 1960).

Vaikka tyypillisimmin etymologiset kirjoitukset keskittyvät yksittäisiin nimiin, on joissakin teksteissä pyrkimystä myös laajempien nimikokonaisuuksien tarkasteluun. Aineistoksi on voitu ottaa joukko tietynloppuisia nimiä (esim. Ikola 1933; T. I. Itkonen 1964) tai tietyn elementin sisältäviä nimiä (esim. Kettunen 1957). Tällaisissa kirjoituksissa on yleensä myös typologisen tutkimuksen aineksia.

Nimen kielellinen alkuperä on keskeinen kysymys nimen etymologiaa ratkottaessa – monissa äsken mainituissa paikannimietymologioissakin –, mutta korostetusti se nousee esiin varhaisissa

henkilönnimiä käsittelevissä kirjoituksissa. Ralf Saxén (1899) esittelee ”suomalaisia nimiä, jotka nähtävästi ovat germaanista alkuperää”. Tällaisia ovat hänen mukaansa esimerkiksi *Antti*, *Heikki* ja *Penna*. Saxén torjuu A. V. Forsmanin väitöskirjassaan vuonna 1891 esittämän tulkinnan monien nimien (esim. *Heino*, *Hakuni*) omaperäisyydestä. (Mt. 1–4.) J. H. Vennola (1899) puolestaan esittelee Lapin veroluetteloista poimimiaan henkilönnimiä ja pohtii niiden kielellistä alkuperää. Hänen mukaansa monet nimistä ovat ”suomalaisia ja karjalaisperäisiä”, eivät niinkään ”lappalaisia”. (Mt.: 66–68.)

Vaikka etymologinen tutkimus on vahvasti edustettuna Virittäjän kirjoituksissa, emme katso tarpeelliseksi käsitellä sitä tätä enempää. Etymologisessa suuntauksessa painottuu vahvasti sen anti kieli- ja asutushistorian tutkimukselle. Suomalaisen onomastiikan metodinen innovaatio on kuitenkin ollut typologinen analyysi, joka tarkastelee nimistöä kokonaisuutena omista lähtökohdistaan.

Typologinen tutkimus

Etymologisen tutkimuksen rinnalle nousi vähitellen typologinen tutkimus, jossa fokus kohdistuu yksittäisten nimien sijaan laajojen aineistojen systematisoimiseen, ”nimioppiin” eli nimien muodostamisen ja nimeämisen periaatteisiin. Tällainen paikannimitutkimus vahvistui 1960-luvulla (Ainiala & Pitkänen 2002: 232–233), mutta jo aiemmassa tutkimuksessa nähdään siitä merkkejä. Kaikkiaan olemme luokitelleet 23 kirjoitusta eli 10 prosenttia alkuperäistutkimuksista tähän ryhmään.

Nimien avulla on usein haluttu selvittää äännehistoriaa tai kieliopillisten muotojen kehitystä, ja samalla on voinut syntyä kuva jonkin nimityypin muodostuksesta. Tällaisen tutkimuksen kohteena ovat olleet esimerkiksi *-maden*-loppuisen monikon genetiivin sisältävät paikannimet (Virtaranta 1951, 1970; nimestä *Suodenniemi* jo Ojansuu 1912).

Nimisysteemien ja nimistön rakenteen analyysi edellyttää riittäviä aineistoja, ja Suomessa havahduttiinkin jo varhain paikannimien systemaattisen keruun tarpeeseen (esim. Nissilä 1934; ks. myös Nissilä 1957: 49). Paikannimien systeeminluonteisuuden ymmärtämisessä merkittävä on ensimmäinen suomalaista paikannimistöä käsitellyt väitöskirja (Nissilä 1939), jossa Nissilä

paitsi etymologioi yksittäisiä nimiä myös kokosi tutkimuksensa tulokset nimeämisperusteiden luokitteluksi (Ainiala & Pitkänen 2002: 231–232). Väitöskirjan arvioissa Jalo Kalima (1939: 508) piti tutkimusta suomalaisittain urauurtavana.

Nimeämisperusteita ja nimityyppien typologista analyysia Nissilä esitteli myös *Virittäjässä* (esim. 1935, 1944, 1954). Häntä voikin pitää ensimmäisenä suomalaisena nimistöntutkimuksen teoreetikkona. Tämä näkyy mm. paikannimien syntyprosesseja pohtivassa artikkelissa, jossa Nissilä (1940: 181–189) esittelee useita onomastiikan käsitteitä. Osa niistä on edelleen lähes sellaisenaan käytössä. Nissilän mukaan paikannimiä syntyy ”suoranaisen nimittämisen” ja ”epäsuoran nimittämisen” avulla, joista jälkimmäinen perustuu ihmisen tarpeeseen löytää asioiden yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Muita artikkelissa esiintyviä termejä ovat mm. *luonnolliset paikannimet* vs. *harkinnaisnimet*, *lainanimet*, *siirrynnäiset* ja *retkinimet*, jolla hän tarkoittaa esimerkiksi eräkulttuurin aikaisia nimiä. Paikannimien rakennetta selvittävässä artikkelissa Nissilän (1957) keskeisenä tavoitteena on puolestaan ”tarjota nimistön tutkijoille, etenkin laudaturtöiden tekijöille, apua nimien formalististen kysymysten selvittämisessä”. Nissilä esittää, kuinka nimet jaetaan rakenteeltaan *yhdistämättömiin* ja *yhdistettyihin* eli *yhdysperäisiin*. Keskeisiksi käsitteiksi nousevat *ellipsi* ja *epeksegeesi*, joita esitellään ruotsalaisen ja norjalaisen tutkimuksen pohjalta. Omasta tutkimusaineistostaan poimimiensa esimerkkien avulla Nissilä osoittaa, kuinka yhdestä paikannimestä voi esiintyä rinnakkaisia asuja, ja näin hän näyttää tietä myös sosio-onomastiselle tutkimukselle. (Mt.: 49–56.)

Nissilän merkitys typologisen metodin herättäjänä käy ilmi hänen vuonna 1962 ilmestyneen teoksensa *Suomalaista nimistöntutkimusta* arviosta, jossa Eero Kiviniemi (1963: 274) toteaa: ”Tähänastisen tutkimuksen tulokset ovat olleet hajallaan erilaisissa julkaisuissa; minkäänlaista kokoavaa yleisesitystä ei ole ollut. Tässä suhteessa teos täyttää suuren aukon. Paitsi eräänlainen poikkileikkaus maamme nimistöstä se on myös yleisesitys onomastiikkamme ongelmista, metodeista ja päämääristä sekä monista tähänastisista tutkimustuloksista.”⁶ Teoksen sisältöä selostaessaan Kiviniemi (mt.: 275) tuo esiin juuri niitä paikannimitutkimuksen tehtäviä ja

⁶ Myös T. Itkonen (1963) kohottaa teoksen Nissilän tuotannon kärkisijoille laatimassaan tutkijan 60-vuotisjuhlakirjoituksessa: ”– tiedokas kompendi monista alan keskeiskysymyksistä, joiden selvittämiseen tekijä itse on tuonut merkittävän panoksen.”

metodisia ratkaisuja, joita hän itse myöhemmin kehitti ja syvensi: paikannimistön rakenne, nimien syntyminen, vaihtuminen ja häviäminen sekä nimikerrostumat.

Paikannimistön mallisidonnaisuus on vahvasti esillä Kiviniemen artikkelissa 1971 (ks. myös Pall 1971), joka pohjautuu hänen väitöskirjaansa ja -lentoonsa. Menetelmällisesti voi puhua ”tyyppitutkimuksesta” yksittäisten nimien tarkastelun sijaan, ja Kiviniemi (mt.: 132) toteaa seuraavasti:

Paikannimien perustana ei siis ole vain nimenantajien kulttuuri ja appellatiivisto vaan myös heidän tuntemansa nimistö. Tämän perusteella voi otaksua, etteivät nimet yleensä ole syntyneet niin yksinomaisesti tavallisista appellatiiveista tai appellatiivisista sanaliitoista, kuin usein on otaksuttu.

1970-luvun käänne kohti systemaattisempaa nimistöntutkimusta johti ”uuden onomastisen koulukunnan” (Koski 1977; ks. myös esim. Kepsu 1974) syntyyn. Arvioidessaan Kalevalaseuran vuosikirjana julkaistua *Nimikirjaa*, joka oli ensimmäisiä näyttöjä tästä ”koulukunnasta”, Mauno Koski (1972: 482) toteaa:

Takavuosina Heikki Ojansuun jälkeen näytti siltä, ettei juuri kukaan suomen kielen tutkija katsonut sopivaksi lyhyitä artikkeleita laajemmin paneutua nimistöntutkimukseen. Tämä kielentutkimuksen periferia – niin kuin yleisesti sanottiin – oli suomenkielisellä puolella melkein yhden miehen, Viljo Nissilän, varassa. Onomastisen teoksen sopi olla laajahkon määräalueen koko nimistön lähinnä etymologioivaa tarkastelua, mutta nimistöjen rakenteeseen sinänsä ei paljoa puututtu. – – Nyt ilmestynyt *Nimikirja* on yksi merkki onomastiikan elpystä harrastuksesta ja samalla sen problematiikan monipuolisuudesta.

Koski (1972: 486) ei kuitenkaan tyydy vain kiittämään onomastiikan uutta suuntaa, vaan hän kaipaa myös täsmennystä siihen, onko onomastiikka mitä tahansa nimien tutkimusta vai tulisiko

sen olla lingvivististä tutkimusta, jossa tutkimusmetodi myös täsmällisesti osoitetaan. Tällainen keskustelu on Suomessa nähdäksemme jäänyt melko vähiin.⁷

Uudessa onomastisessa ajattelussa paikannimien rakenneanalyysi nousi keskeiseen rooliin. Kehitettiin syntaktis-semanticinen analyysimalli, jossa nimet ensin jaetaan nimenosiin ja sen jälkeen nimenosat analysoidaan sekä leksikaalisesti että syntaktisesti. Tämän mallin rakensi suomenruotsalaisen nimistön tutkija Kurt Zilliacus (1966), joka myöhemmin kehitti mallia yhdessä Kiviniemen kanssa⁸. Malli ei kuitenkaan syntynyt tyhjästä, vaan se kehittyi aiemman suomalaisen etymologisen paikannimitutkimuksen pohjalta. Jo ennen Nissilän ja hänen aikaistensa aikoja voi syntaktis-semanticisen tarkastelutavan ituja nähdä esimerkiksi Tunkelon (1906: 57–59) Yhtä ja toista -osastossa ilmestyneestä kirjoituksesta, jossa hän pohtii Längelmäellä esiintyvän *Ylittenlahlen niittu* -nimen kehittymistä ympäristön ja ihmisen toiminnan muutosten seurauksena.

Tutkimuksia paikannimistön mallisidonnaisuudesta ja nimeämisen perusteista on tehty 2000-luvulle asti (esim. Kepsu 2012, 2015). Tällä tavoin on voitu systemaattisesti kartuttaa tietoa myös siitä, millä tavoin erilaisia kohteita on eri puolilla maata nimetty.

Henkilönnimien tutkimuksessa yleinen näyttää olleen yksittäistä kiinnostavampaa jo varhain. Yli sadan vuoden takaisissa kirjoituksissa on otettu selvitettäväksi henkilöiden nimeämisen perusteita sekä nimien rakentumista. Kalle Rytkönen (1897) tarkastelee Turun keskiaikaisia sukunimiä aineistonaan 1600-luvun alun verokirjoja. Hän ei ”aio ryhtyä syvempiin historiallisiin tai kielellisiin selityksiin nimien synnystä ja sukuperästä”, vaan haluaa ”mainita muutamia kuvaavimpia esimerkkejä erilaatuisista nimistä” (mt.: 50). Pelkkä nimiluettelo Rytkösen kirjoitus ei kuitenkaan ole, sillä nimiä on ryhmitelty mm. sen mukaan, onko nimi annettu ammatin, isännimen tai asuinpaikan perusteella (mt.: 50–52). Nimeämisperusteiden selvittelyyn paneudutaan myös varhaisissa köllinimien (maaseudun lisänimien) tutkimuksissa (esim. Ruuth 1901). Henkilönnimien morfologis-typologista analyysia on Virittäjän lehdillä esiintynyt jonkin verran. Martti Airila (1901) laski, minkätyyppisiä nimiä otettiin nimenmuutoksissa, ja morfologista tyypittelyä teki myös Antti Aarne (1905) tilastoidessaan oppikoululaisten ja heidän

⁷ Kielitieteen uusien teorioiden kytkemistä onomastiikan metodeihin käsittelee myöhemmin Sjöblom 2004.

⁸ Ylipäänsä yhteistyö maamme suomen- ja ruotsinkielisen nimistön tutkijoiden kesken oli vilkasta.

opettajiensa sukunimiä. Nissilä (1951a) puolestaan kirjoitti alaksalaisesta *k*-suffiksillisesta sukunimityypistä, joka on levinnyt meille suomessa tutun *kka*-johtimen avulla (esim. *Hartikka*, *Hintikka*, *Viinikka*). Joskus taas tutkimuskohteena on ollut erikielisten nimien rakenteellinen vertailu (Leskinen 1991). Kaikkiaan tämän ryhmän kohdalla on hyvä huomata, että myös sosio-onomastiikan, kontaktionomastiikan ja korpusanalyysin ryhmiin luokitelluissa henkilönnimitutkimuksissa on tehty jossakin määrin typologista analyysia.

Myös ns. muun nimistön tutkimuksessa on pyritty selvittämään kunkin nimikategorian typologiaa. Tämä ilmenee Virittäjässä 2000-luvulla ilmestyneistä väitöksenalkajaisitelmistä. Esimerkiksi Marja Kalske (2005) esitteli väitöskirjassaan käyttämäänsä leksikaalis-semanttista analyysia, jota hän sovelsi suomalaisten hevostennimien tutkimukseen. Lisäksi metodiikaltaan muihin ryhmiin sijoittamissamme väitöstutkimuksia koskevissa lektioissa on usein käsitelty tiettyjä nimistöjä myös typologisesti (ks. esim. viittomakielisistä nimistä Rainó 2005; yritysten nimistä Sjöblom 2006; verkkoviestinnän nimistä Hämäläinen 2019).

Sosio-onomastiikka

Sosio-onomastinen tutkimustapa ottaa huomioon sen sosiaalisen ja tilanteisen kontekstin, jossa nimiä käytetään (Ainiala ym. 2008: 75). Vaikka sosio-onomastiikasta metodina ja tutkimusalana alettiin kansainvälisesti puhua vasta 1970-luvulta alkaen (Ainiala & Östman 2017), olemme sijoittaneet tähän ryhmään kaikki ne kirjoitukset, joissa nimien käyttö ja vaihtelu ovat keskeisiä. Tällaisia kirjoituksia on laskelmiamme mukaan 24 eli 10 prosenttia alkuperäistutkimuksista.

Ensimmäinen sosio-onomastiseksi luonnehdittava kirjoitus on Virittäjässä ilmestynyt jo vuonna 1899. Olli Koistinen on pioneerityössään selvittänyt niitä käsityksiä, joita pohjoissavolaisilla on alueensa paikan- ja sukunimien taustoista ja alkuperistä. Havainnot asukkaiden ”muistitiedosta” pohjautuvat Koistisen omaan keruutyöhön, ja hän kommentoi, kuinka asukkaiden kertomukset paikannimien alkuperistä voivat ”olla tosiakin, toiset pelkkää mielikuvitusta”. Hän peräänkuuluttaa nimistön keruun tarpeellisuutta ja kiireellisyyttä, koska nimitieto on ”nopeaa vauhtia häviämässä uudenaikuisen kirjatiedon tieltä” ja ”[n]uori polvi ei niistä enää paljoa tiedä”. (Mt.: 121–125.)

Tutkijan omaan keruutyöhön pohjautuvat myös Maija Ruutun (1930) havainnot henkilönnimistön käytöstä. Ruutu esittää useita huomioita siitä, millä tavoin yhteisön eri-ikäisiä ja eri sosiaalisessa asemassa olevia miehiä ja naisia kutsutaan Kivennavalla. Hän kirjoittaa mm., ettei naimisissa olevista naisista arkikielessä juuri käytetä sukunimiä, vaan heitä ”mainitaan miehensä mukaan vain Tommin Hannoiksi” (mt.: 450–451). Myöhemmässä tutkimuksessa tämänkaltaiset selvitykset henkilönnimien käytöstä ovat harvinaisia.

Yleisemmin sosio-onomastinen tutkimusote ilmestyi Virittäjän lehdille 1970-luvulla vahvistuneen uuden onomastisen koulukunnan myötä. Nimien käyttöä ja variaatiota selvittänyt tutkimus oli luonnollista jatkoa typologiselle tutkimukselle, jossa huomio oli laajemmissa nimisysteemeissä ja jossa paikannimistön osalta myös koottiin kattavia aineistoja paikallisia asukkaita haastatellen.⁹ Paikannimien käytön eroja selvittivät ensimmäisinä suomenruotsalaisen nimistön tutkijat (ks. Kepsu 1974). Kansainvälisesti vahvistuneeseen ”nimisosiologiseen tutkimussuuntaukseen” kiinnittää huomiota myös Räikkälä (1970), joka esittelee paikannimien käytön lisäksi tutkimuksia henkilönnimeämisen eroista eri sosiaaliryhmissä.

Sekä synkroninen että diakroninen variaatio paikannimien käytössä nousevat painokkaasti esiin 1990-luvun lopulla ja 2000-luvulla tehdyissä tutkimuksissa. Suomalaiset kattavat, pääosin 1960- ja 1970-luvuilla kerätyt paikannimikokoelmat ovat tarjonneet hyvän mahdollisuuden nimien variaation ja muuttumisen tutkimiseen. Vuonna 1994 käynnistyneessä Paikannimien muuttuminen -hankkeessa kerättiin Nimiarkiston kokoelmien vertailuaineistoksi 1990-luvulla käytössä olleita nimiä yhdeksästä kyläyhteisöstä eri puolilta Suomea. Artikkelissaan Ainiala (2000) kokoaa hankkeen tuloksia yhteen ja pohtii syitä paikannimien katoamiselle ja vaihtumiselle. Paikannimien variaatioon hän on tätä ennen paneutunut jo väitöskirjassaan ja lukiiossaan (Ainiala 1997).

Sosio-onomastiseen nimien käytön tutkimukseen liittyy myös nimitaitotutkimus. Tätä Suomessa varsin vähän selvitettyä aihepiiriä käsittelevät Ainiala ym. (2000) artikkelissaan, jossa he paneutuvat asukkaiden nimitaitoon Laitikkalan kylässä Pälkäneellä. Haastatteleamalla eri-ikäisiä miehiä ja naisia pyrittiin selvittämään kunkin informantin nimitaito, nimireviiri ja syyt nimien

⁹ Sosio-onomastisesta käänteestä suomalaisessa tutkimuksessa kirjoittivat Virittäjässä Ainiala & Pitkänen (2002: 236–239) ja kansainvälisessä tutkimuksessa Ainiala & Saarelma-Maunumaa (2002).

osaamiselle. Artikkelissa kuvataan eri ammattiryhmiä edustavien henkilöiden nimitaitoa ja yhtenä näkökulmana on myös saman perheen eri sukupolvia edustavien nimitaidot. Tutkimus vahvistaa aiemman käsityksen, että miehet keskimäärin osaavat nimiä paremmin kuin naiset ja vanhat keskimäärin paremmin kuin nuoret, mutta yksilölliset erot ovat suuria: ammatti ja harrastukset vaikuttavat ikää ja sukupuolta enemmän (mt.: 352).

Sosiolingvistiikka ja keskustelunanalyysi nousevat sosio-onomastiikan kumppaneiksi 2010-luvun artikkeleissa, joissa tarkastellaan paikannimivarianttien käyttöä ja puhujien nimivalintojen perusteluja käytölle tai käyttämättömyydelle (Ainiala & Lappalainen 2010) ja somalinkielisten paikannimivalintoja ja nimikäsityksiä ja -asenteita (Ainiala & Halonen 2011). Aineistona on kirjallisten kyselyjen rinnalla tai sijaan haastattelu- ja keskusteluaineistoja ja tutkimusympäristö kaupunkiympäristö, Helsinki. Sosio-onomastiikan sisällä nostetaan esiin kansanonomastiikka, joka määrittellään maallikoiden nimiä ja nimistönkäyttöä koskevien käsitysten ja havaintojen tutkimiseksi (Ainiala & Halonen 2011: 193). Kansalaisten käsityksiä tarkastelee myös Harri Mantila (2012) aineistonaan yhdistyville kunnalle ehdotetut nimet. Uuden metodisen avauksen puolestaan tuo Väinö Syrjälä (2018) kielimaisematutkimuksessaan.

Henkilönnimitutkimuksessa sosio-onomastiikka on kehyksenä tutkimuksille, joissa nimien ja ennen kaikkea nimisysteemien kehittymistä, vaihtelua ja muutoksia selitetään yhteiskunnallisilla muutoksilla (Rajasuu 2013; Mikkonen 2014). Vanhinta tätä käsittelytapaa enteilevää henkilönnimitutkimusta Virittäjän lehdillä edustanee Tunkelon (1928) katsaus naisten *nen-* ja *tar-*loppuisten sukunimien käytöstä Nilsiän hautakirjoituksissa ja kirkonkirjoissa.

Kontaktionomastiikka

Kun onomastisen tutkimuksen fokuksessa on kielten ja kulttuurien kohtaaminen jollakin maantieteellisellä alueella, on kyse kontaktionomastiikasta. Paikoin rajanveto etymologiseen tutkimukseen on hankalaa, ja lisäksi monitieteisessä asutushistoriallisessa tutkimuksessa voidaan tarkastella samansuuntaisia teemoja. Kontaktionomastiikan ryhmään olemme luokitelleet kirjoitukset, joissa pääkohteena on nimien ja nimityyppien lainautuminen ja nimisysteemien vuorovaikutus kielten ja kulttuurien kohdatessa. Tähän ryhmään kuuluu 19 eli 8 prosenttia aineistomme alkuperäistutkimuksista.

Suomalaisessa paikannimitutkimuksessa nimien lainautuminen ja vuorovaikutus kieliraja-alueilla on ollut suosittu kohde. Suomen ja ruotsin kielen kohtaaminen on aiheena Kustavi Grotenfeltin kirjoituksessa (1897), jossa aineistona ovat Pohjanmaan alueen paikannimet. Samalla kun Grotenfelt tuo kenttätöihin pohjautuvia havaintoja alueen asukkaiden nimistöikäytöstä, hän antaa myös ohjeita ja suosituksia ruotsinkielisten nimien suomenkielisistä vastineista. Esimerkiksi *Replot*, jonka ruotsinkieliset usein ääntävät asussa *Raiplot*, tulisi suomentaa *Repoluodoksi*, ei *Raippaluodoksi* (mt.: 101). Erilaiset paikannimistön lainanimityypit äänteellisistä mukaelmista käännöksiin ovat esillä Pitkäsen kongressikatsauksessa (1975), jossa esitellään myös Suomessa tehtyä kielirajatutkimusta. Nauvon alun perin suomalaista paikannimistöä esittelee Aino Naert (1976) pyrkien samalla selvittämään alueen varhaisia kielioloja ja asutushistoriaa. Kaksikielisten alueiden paikannimistökulttuuria käsittelee katsauksessaan myös Toni Suutari (2000). Maamme saamelaisperäisiä paikannimiä puolestaan tarkastelee Alpo Räisänen (esim. 1995).

Kieliraja-alueiden paikannimistön tutkimuksesta on lyhyt askel ns. kriittiseen onomastiikkaan, jossa nimiä tarkastellaan suhteessa yhteiskunnan valtarakenteisiin. Kaisa Rautio Helander (2009) esittelee väitöstehtävänsä saamenkielisen paikannimistön virallisen käytön historiaa Norjassa ns. norjalaistamiskaudella 1800-luvun loppupuolelta alkaen. Tuolloin saamenkieliset paikannimet määrättiin norjalaistettavaksi, ja alkuperäiset nimet jätettiin merkitsemättä karttoihin tai alistettiin toissijaiseen asemaan norjalaistettuun nimeen nähden.

Eri väestöryhmiltä omaksuttuja nimiä ja nimityyppejä tutki varsinkin Nissilä. Vuoden 1947 artikkelissa hän osoittaa Syvärin pohjoispuolella sijaitsevan Kuujärven venäläistyneen kyläryhmän paikannimistöä merkkejä vanhasta yhtenäisestä vepsäläisasutuksesta. Seuraavana vuonna ilmestyneessä artikkelissa Nissilä (1948) taas pyrkii paikannimistön avulla todistamaan Pohjois-Pohjanmaan vanhaa karjalaisasutusta. Nimistömme slaavilaisia aineksia käsittelevässä artikkelissa Nissilä (1956a) asettaa tulevan tutkimuksen tehtäväksi selvittää venäläisen nimistön ekspansiota ”vanhoille suomalaisalueille” (mt.: 69).

Janne Saarikivi (2000) pohtii teoreettisesti painottuvassa artikkelissaan suomalais-ugrialaisten kielten substraattivaikutusta pohjoisvenäläisiin murteisiin. Hänen tavoitteenaan on ”muistuttaa

kontaktilingvistejä paikannimistön olemassaolosta ja etsiä nimistölle paikkaa kielikontaktiteorioissa” (mt: 394). Hänen mukaansa sanasto ja etenkin paikannimistö ovat avainasemassa, kun oletusta suomalais-ugrilaisesta substraatista pyritään todistamaan. Kontaktitilanteissa eri kieliryhmien vuorovaikutusta helpottaa, jos väestöillä ei ole erillisiä omakielisiä nimijärjestelmiään. Koska nimi viittaa vain yhteen tarkoitteeseen, ei sen leksikaalista merkitystä tarvitse ymmärtää, joten paikannimet siirtyvät helposti kielestä toiseen ja samalla ne säilyttävät vanhoja, jo kadonneita appellatiiveja. (Mt.)

Henkilönnimitutkimuksessa klassinen kohde jo Forsmanin väitöskirjatyöstä (1891) alkaen on ollut esikristillinen nimistö ja sen kehittyminen kieli- ja kulttuurikontaktien myötä. Denis Kuzmin (2019) selvittää kirjoituksessaan, millaista karjalainen esikristillinen naisten henkilönnimistö on ollut. Hän tarkastelee myös nimeämisperusteita ja nimenmuodostusta, mutta keskeisimmäksi aiheeksi nousee muinaiskarjalaisen ja slaavilaisen nimistön kohtaaminen ja kontaktit. Karjalan ja suomen kielten sekä kulttuurien ja uskontojen kohtaaminen on puolestaan aiheena Outi Patrosen lektiossa (2018), jossa selvitetään rajakarjalaisen sukunimistön kehittymistä osana Suomen karjalankielisen ortodoksivähemmistön suomalaistumista vuosina 1818–1925.

Semanttis-funktionaalinen analyysi

Paikannimien typologisten piirteiden selvittämisen luonnollinen jatko on myös muunlaisten nimistökokonaisuuksien typologian tutkiminen. Monimutkaistuvassa yhteiskunnassa erisnimiä on alettu antaa yhä useammanlaisille entiteettikategorioille, kuten yrityksille, tuotteille, kulkuvälineille, tapahtumille, elokuville ja peleille. Kun tällaisten nimistöjen syntymisen lähtökohdat ja typologia poikkeavat suuresti paikannimistöstä, ei toponomastiikkaan kehitetty syntaktis-semanttinen analyysimalli sovellu sellaisenaan niiden tutkimiseen. On monia nimikategorioita, joissa nimien semanttinen sisältö ja nimien erilaiset tehtävät kielenkäytössä ovat olennaisia tai ainakin näkyvästi läsnä. Tällaisten nimistöjen tutkimiseen on kehitetty analyysitapoja, joissa merkitys ja funktiot nousevat entistä keskeisempään rooliin. Myös ylipäätään proprin olemuksen pohtiminen ja proprien ja appellatiivien semanttinen rajankäynti ovat tämäntyyppisen analyysin kehittämisessä tärkeitä. Virittäjässä tällaisia kysymyksiä

käsitteleviä tai tätä metodiikkaa noudattavia tutkimuksia on toistaiseksi ilmestynyt vähän. Ryhmään olemme laskeneet aineistomme alkuperäistutkimuksista 7 kirjoitusta eli 3 prosenttia.

Martti Airila (1941) pohtii artikkelissaan, mitkä piirteet erottavat erisnimet yleisnimistä. Hän käsittelee paikannimiä, henkilönnimiä, henkilönnimiyhdistelmiä, yritysten, tuotteiden, laivojen ja rakennusten nimiä, ulkomaisia ja suomalaisia nimiä, lainanimiä sekä toisaalta yleisnimiksi luokiteltavia lajinnimiä ja muita vastaavia. Vastaavaa laaja-alaista pohdintaa proprien ja appellatiivien rajankäynnistä jatkaa Aarni (1943). Kapeammin paikannimien näkökulmasta semanttisia kysymyksiä käsittelee Kiviniemi (1980) Virittäjän artikkelina julkaistussa virkaanastujaisesityksessään. Hän toteaa, että paikannimet ovat osa kielen sanastoa, systemaattisen merkkijärjestelmän erikoistunut osa, mutta niiden semantiikka on erilaista kuin esimerkiksi yhdyssanojen semantiikka. Oleellista on, että nimillä yksilöidään ja että yksilöiminen tarkoittaa samalla erottelua, erilaistamista. Eeva Maria Närhi (1989) tuo Virittäjän palstoille uudenlaisen, funktionaalisen näkökulman havaintokirjoituksessaan, jossa hän kuvailee erisnimillä identifioinnin lisäksi olevia tehtäviä. Hänen mukaansa nimien käyttö voi ilmaista esimerkiksi asenteita (mt.: 484).

Nimien merkitysten ja funktioiden analysoimisen hankaluuteen kiinnittää huomiotaan Sjöblom (2004), joka kytkee nimistöntutkimuksen metodiikan lingvistisiin taustateorioihin ja ehdottaa vaihtoehtoiseksi ajattelumalliksi kognitiivista lähestymistapaa.¹⁰ Kielitieteen kognitiivisille malleille on ominaista se, että merkitysten tuottamista pidetään kielessä ensisijaisena ja että merkitys ymmärretään prosessiksi, joka syntyy kielenkäytössä. Nimiä pitää voida analysoida tätä taustaa vasten: nimetkin organisoivat maailmantietoamme, vaikka ne tekevät sen toisin kuin appellatiivit. Sjöblom korostaa, että kielenpuhujilla on nimistä yhteinen, synkroninen tulkinta, jonka tutkiminen on eri asia kuin nimenantajan alkuperäisen nimeämisperusteen selvittäminen. Nimien synkronisessa merkitysanalyysissa tärkeä käsite on valinta: nimenantaja valitsee tietyt ilmaukset muodostaessaan nimeä, ja samoin kielenpuhujat valitsevat tietyt sanat – mukaan lukien

¹⁰ Viitteitä funktionaaliseen ja kognitiiviseen suuntaan näkyy jo Sjöblomin (2000) artikkelissa turkulaisten asunto-osakeyhtiöiden nimistä, vaikka tarkastelu pohjautuu siinä vielä paikannimistön syntaktis-semanttiseen metodiin. Sjöblomin mukaan asunto-osakeyhtiön nimellä voi olla identifioinnin lisäksi muita funktioita, joissa semanttinen mielekkyys on keskeinen. Hän toteaa: "Nimien semantiikkaa voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta: nimenantajan näkökulmasta, jolloin puhutaan nimeämisperusteista, tai nimenkäyttäjien näkökulmasta, jolloin puhutaan niistä assosiaatioista, joita nimi kieliyhteisössä herättää." (Mt.: 382.)

nimet – ilmaistessaan haluamiaan merkityksiä. Tästä näkökulmasta analyysin tulee siis selvittää, miten nimen kielellisen muodon valinta hahmottaa tarkoitteen, mitä se nostaa siitä esiin ja mitä mahdollisesti piilottaa.

Korpusanalyysi

Tietotekniikan kehitys on mahdollistanut myös onomastiikassa suurten korpusten keräämisen ja käytön tutkimusaineistoina. Vaikka varsinainen korpustutkimus on uutta, on kvantitatiivista nimitutkimusta tehty kuitenkin jo 1900-luvun alussa: esimerkiksi Arvi Kemiläinen (1905) selvitti, kuinka paljon ja millaisia suomenkielisiä sukunimiä yliopiston opiskelijoilla ja opettajilla 1800-luvulla oli. Tutkimuksen tavoite oli ilmeisen kansallishenkkinen: kirjoituksensa lopussa Kemiläinen (mt.: 129) ihmettelee, miten suomalaiset ovat niin pitkään ”jaksaneet päällään pitää tuota muukalaista kuorta”, ja toivoo, että ”meissäkin suomalaisissa vihdoinkin herää yleinen halu olla *täydellisesti* suomalaisia ja esiintyä *täydellisesti* suomalaisina”. Olemme laskeneet korpusanalyysiryhmään mukaan kaikki sellaiset artikkelit ja katsaukset, joissa keskeisin menetelmä on kvantitatiivinen. Näitä on Virittäjässä 10 eli 4 prosenttia.

Tietotekniikka herätti aluksi epäilyksiä. Pirjo Mikkonen (1988) arviossaan Raija Sandströmin väitöskirjasta *Finska och icke-finska tillnamn i Nedertorneås kyrkböcker på 1800-talet* kritisoisi sitä, että tekijä on käyttänyt valmista muuhun tarkoitukseen tehtyä tietokantaa, mikä aiheuttaa, että tiedostojen rakenne määrää tutkimusta eikä päinvastoin. Hän vierastaa myös yleisellä tasolla tietokoneen käyttöä tutkimuksessa: ”Tietokoneen avulla todellisuudesta tehdään kuva pelkistäen ja tyypitellen. Se voi johtaa liikaan yksioikoisuuteen, sillä kone osaa käsitellä vain selviä yksiselitteisiä luokkia. Aineiston analyysin on oltava johdonmukainen ja kaiken aineiston on sovittava johonkin luokkaan.”

Vaikka suomalaisia (varsinkin typologisia) paikannimitutkimuksia on tehty kattavien nimikokoelmien avulla (ks. esim. Räisänen 1990), on virallisia henkilönnimiä tarkastelevissa tutkimuksissa ollut käytettävissä tätäkin suuremmat aineistot. Kaikkien suomalaisten nimet sisältävät Väestörekisterikeskuksen aineistot ovat olleet käytössä, kun on tarkasteltu nimien yleisyyttä ja suosionvaihtelua. Näiden laajojen aineistojen avulla on tutkittu myös eri nimityyppien ja -nimimuottien käyttöä ja suosionvaihtelua (esim. Sartjärvi 2013), ja tällaisiin

tutkimuksiin sisältyy usein myös typologista ja sosio-onomastista otetta. On myös pohdittu sitä, millaisin menetelmin henkilönnimien suosionvaihtelua tulisi tutkia (Hämäläinen 2013).

Muiden nimien osalta nostamme esiin Janne Seppälän lektion (2013), jossa tuodaan esiin yli 3 000 kulkineen nimeä sisältävän aineiston analyysia. Henkilönnimien ryhmään kuuluvat puolestaan Internetin käyttäjänimet, joita on 7 600 nimeä sisältävän aineiston avulla analysoinut Lasse Hämäläinen (2016; ks. myös 2019). Vaikka sekä Seppälän että Hämäläisen töissä näkyy vahvasti nimitypologinen analyysi (ja Hämäläisellä lisäksi semanttis-funktionaalinen analyysi), on laajahkon korpuksen tilastollinen analyysi kummassakin oleellinen.

Monitieteinen analyysi

Monitieteisiksi olemme luokitelleet kirjoitukset, joissa käytetään hyväksi sekä nimistötutkimuksen että jonkin ei-lingvistisen tieteenalan metodeja. Vaikka monitieteisyys on nimistötutkimukselle leimallista, tuomme tässä osiossa esiin ainoastaan kirjoitukset, joissa analyysia tehdään monimenetelmällisesti, ei vain toisen tieteenalan tuloksia ja lähtökohtia esittäen. Tähän ryhmään kuuluu 21 kirjoitusta eli 9 prosenttia aineistomme alkuperäistutkimuksista. Selvästi eniten monitieteistä analyysia on tehty nimistötutkimusta ja asutushistoriaa yhdistäen.

Varhaisimpia asutushistoriaa paikannimistön avulla valottavia kirjoituksia on Jalo Kaliman tutkimus (1912), jossa selvitetään ”lappalaisperäisten paikannimien” levintää Suomessa ja Venäjällä. Kirjoituksen taustana on K. B. Wiklundin tutkimus *Lapparnas forna utbredning i Finland och Ryssland belyst. av ortnamnen* vuodelta 1911, mutta kyse ei kuitenkaan ole varsinaisesta kirja-arviosta. Kalima päätyy Wiklundin tulosten siivittämänä siihen, että ”voimme päättää lappalaisten ulottuneen paljon etelämmäksi kuin mitä paikannimien avulla saatamme tietää” (mt.: 120). Sääksmäen hämäläisten retkiä Keski-Satakuntaan puolestaan todistelee nimistön avulla Voionmaa (1926).

Paikannimistön todistusvoima asutushistorian tutkimuksessa käy ilmi myös Nissilän (1950) yli 10-sivuisesta arviosta historioitsija Armas Luukon tutkimuksesta *Etelä-Pohjanmaan keskiaika*. Nissilä huomauttaa, että ”[p]aikannimistön käyttö maamme asutushistorian selvittelyssä on vielä

suhteellisen nuorta, sillä ei ole ymmärretty, että paikannimiin sisältyy jälkiä niistä ihmisistä, jotka kaukaisina aikoina olivat alkaneet asuttaa tätä maata” (mt.: 178). Nissilä löytää Luukon tutkimuksesta monia puutteita, jotka johtuvat mm. siitä, että tämä ei ole tuntenut nimiin sisältyvää sanastoa tai sanojen murteellista levikkiä. Nissilä perustelee keskimääräistä pitempää arviota sillä, että hän on halunnut ”saada keskustelun alaiseksi paikannimistöön perustuvan asutushistorian tutkimusmenetelmät” ja kasvattaa ymmärrystä eri tieteenalojen edustajien kesken (mt.: 190). Yli puolivuosisataa myöhemmin Kuzmin (2010) sovelsi nimistöntutkimusta asutushistorian tutkimukseen selvittäessään Vienan väestön alkuperää. Artikkelissa käytetty typologis-maantieteellinen menetelmä perustuu tietyille kielimuodoille ominaisten nimeämismallien etsimiseen ja kartoittamiseen, ja työssä onkin selvästi nähtävissä typologisen tutkimuksen vahvuuksia. Monitieteisyys asutushistoriaa ja paikannimistöä yhdistävissä tutkimuksissa näkyy myös siinä, että niitä ovat tehneet muutkin kuin nimistöntutkijat. Arkeologi A. M. Tallgren (1933) pohtii kirjoituksessaan, mitä paikannimistön avulla voidaan selvittää esikristillisestä ajasta Varsinais-Suomen alueella.

Asutushistorian lisäksi Virittäjän kirjoituksissa näkyvät perinnetieteiden menetelmät. Samuli Paulaharju (1908, 1909) paneutui köllinimien perusteisiin kansatieteellisestä näkökulmasta. Kalevalassa esiintyvää nimistöä tarkastellaan myös folkloristiikan näkökulmista varhaisissa Virittäjän vuosikerroissa (esim. Krohn 1913; Tunkelo 1914). Esimerkiksi Matti Kuusi (1983) löytää *Karjalan* alkuperään argumentteja kansanrunoudesta ja arkeologiasta. Keskiaikaisen kirkon pyhimyskultin tarkastelu taas nousee keskeiselle sijalle Nissilän (1956b) artikkelissa, jossa hän selvittää Nikolaus-kultin leviämistä nimistön kuvaamana eri maissa.

Myös kirjallisuudentutkimuksen menetelmät näkyvät jossain määrin Virittäjän nimistökirjoituksissa. Yvonne Bertills (2003) kuvasi väitöskirjassaan kaunokirjallisen kontekstin vaikutusta teoksen nimien (henkilön- ja paikannimien) valintaan. Nimen kirjalliset näkökulmat eli tehtävät, joita nimellä teoksessa on (mm. poeettiset tehtävät), ja se, kenelle teksti on suunnattu, ovat hänen mukaansa keskeisiä analysoitavia asioita, ja ne ”vaativat erilaisen metodologisen lähestymistavan ja analyysitavan kuin esimerkiksi paikannimet ja tavalliset henkilönnimet” (mt.: 394).

Lopuksi

Nimistöntutkimus on saanut alkunsa etymologisena tieteenalana, jonka tuloksia on tarkasteltu myös kieli- ja asutushistorian kontekstissa. Etymologinen suuntaus on ollut voimissaan koko tarkastelujaksomme ajan, ja kaikista nimistökirjoituksista yli puolet kuuluu tähän ryhmään. Etymologinen tutkimus on kuitenkin kasvanut yli sadan vuoden takaisesta yksittäisten ja kiinnostavien nimien alkuperän selvittelystä nimisysteemit, nimitytologian ja nimien semanttiset ja kontekstuaaliset piirteet huomioivaksi kentäksi, jossa myös monitieteisyys ja kielten välisten kontaktien tutkimus nousevat perustelluiksi kumppaneiksi.

Nimitytologinen analyysi ja sosio-onomastiikka ovat 1900-luvun jälkipuoliskolla onomastiikan ytimeen nousseita aloja, joissa suomalainen tutkimus on kansainvälisestäkin arvioiden tehnyt innovatiivista työtä menetelmien kehittämisessä. Kuitenkin jo sata vuotta sitten on Virittäjän kirjoituksissa nähtävissä merkkejä kiinnostuksesta nimien rakennetta ja käyttöä kohtaan. Jotkin varhaisista huomioista tuntuvat yhä hyvinkin ajankohtaisilta, ja vuosikymmenten takaisten tutkijoiden ajatuksista löytyy aiemmin huomaamatta jääneitä toteamuksia, jotka vasta nyt osoittautuvat varsin kauaskantoisiksi.

Vaikka olemme tässä artikkelissa luokitelleet nimistökirjoituksissa esitellyt ja hyödynnetyt metodit seitsemään luokkaan, haluamme korostaa, että luokittelu on karkea ja että luokkien välillä on paljon limittäisyyttä ja päällekkäisyyttä. Tärkeää on vielä huomata se, että suomalaisessa onomastiikassa metodinen kehitys on ollut paljolti aiempien metodien pohjalle rakentamista: esimerkiksi typologisen ajattelun piirteitä alettiin tuoda esiin etymologiassa kirjoituksissa, ja sosio-onomastinen suuntaus taas sai virtaa typologisesta. Nimien merkityspiirteiden ja funktioiden analyysi on ollut luonteva seuraus erilaisten nimistöjen typologiaa selvitetessä. Korpusanalyysi taas on luonnollista kehitystä aiemmista suuntauksista ja lingvistiikassa ylipäänsä käyttöön tulleista suurten aineistojen analyysityökaluista.

Lingvistiset näkökulmat, kuten kognitiivinen kielentutkimus, sosiolingvistiikka ja keskusteluanalyysi, ovat tulleet 2000-luvulla näkyvämmiin ja monipuolisemmin osaksi onomastiikkaa niin teorianmuodostuksessa kuin myös nimien analyysissä. Muitakin kielentutkimuksen metodeja, kuten systeemis-funktionaalista tekstianalyysia ja kriittistä

diskurssianalyysia, sekä lähitieteiden metodeja, kuten semiotiikkaa, on viime vuosien onomastiikassa hyödynnetty, vaikka ne eivät toistaiseksi juuri näy Virittäjän kirjoituksissa.

Suomalaisen nimistöntutkimuksen linjat ja valinnat tulevat monipuolisesti näkyviin Virittäjän nimistökirjoituksissa. Koska nimistöntutkimuksen alan julkaisuforumien kirjo on laventunut varsinkin kansainvälisesti, ei Virittäjässä enää julkaista niin mittavaa osaa onomastisesta tutkimuksesta kuin aiemmin. Tuore nimistöntutkimus näkyy Virittäjässä melko vähäisessä määrin artikkeleina, mutta niiden sijaan lehtiä, kirja-arviot ja kongressikatsaukset välittävät monipuolisia, 2000-luvun onomastiikan näkökulmia.

Lähteet

Aarne, Antti 1905: Sukunimitilastoa oppikouluistamme. – *Virittäjä* 9 s. 112–116.

Ainiala, Terhi 1993: Miksi paikannimet muuttuvat? [Arvio kirjasta Dalberg, Vibeke 1991: *Stednavneændringer og funktionalitet.*] – *Virittäjä* 97 s. 695–701.

Ainiala, Terhi 1995: Paikannimet kulttuurimaisemassa. [Arvio kirjasta Strid, Jan Paul 1993: *Kulturlandskapets språkliga dimension. Ortnamnen.*] – *Virittäjä* 99 s. 145–149.

Ainiala, Terhi 1997: Paikannimen olemuksesta. – *Virittäjä* 101 s. 426–429.

Ainiala, Terhi 2000: Paikannimistön muuttuminen. – *Virittäjä* 104 s. 355–372.

Ainiala, Terhi & Halonen, Mia 2011: Somalialaistaustaiset nuoret nimistönkäyttäjinä Itä-Helsingissä. – *Virittäjä* 115 s. 193–220.

Ainiala, Terhi, Komppa, Johanna, Mallat, Kaija & Pitkänen, Ritva Liisa 2000: Paikannimien käyttö ja osaaminen – nimitaito Pälkäneen Laitikkalassa. – *Virittäjä* 104 s. 330–354.

Ainiala, Terhi & Lappalainen, Hanna 2010: Miten Helsingistä puhutaan? – *Virittäjä* 114 s. 71–107.

Ainiala, Terhi & Pitkänen, Ritva Liisa 2002: Paikannimistön tutkimuksen valinnat: etymologioista sosio-onomastiikkaan. – *Virittäjä* 106 s. 231–240.

Ainiala, Terhi & Saarelma-Maunumaa, Minna 2002: Sosio-onomastiikka vahvasti esillä Uppsalan nimistökongressissa. – *Virittäjä* 106 s. 576–580.

Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Helsinki: SKS.

Ainiala, Terhi & Östman, Jan-Ola 2017: Introduction: Socio-onomastics and pragmatics. – Terhi Ainiala & Jan-Ola Östman (toim.), *Socio-onomastics: The pragmatics of names*, s. 1–18. Amsterdam: John Benjamins.

Airila, Martti 1901: Eräitä numeroita nimenmuutoksista. – *Virittäjä* 5 s. 37–41.

Airila, Martti 1902: Iso vai pieni kirjain? Kumpi oikeampi: Länsi-Suomi vai länsi-Suomi? – *Virittäjä* 6 s. 47–48.

Airila, Martti 1941: Erisnimet. – *Virittäjä* 45 s. 313–323.

Alvre, Paul 1992: Viron *vere*-loppuisten paikannimien ratkaisu – suomen kielessä. – *Virittäjä* 96 s. 72–80.

Bergsland, Knut 1967: *Uumaja, Luulaja* ym. – *Virittäjä* 71 s. 243–249.

Bertills, Yvonne 2003: Kaunokirjallisuus ja henkilönnimet. – *Virittäjä* 107 s. 393–397.

Erdödi, József 1969: Mikä oli Otavan aikaisempi nimi? – *Virittäjä* 73 s. 35–43.

Erkamo, Viljo 1990: *Roine*-nimen etymologia ja merkitys. – *Virittäjä* 94 s. 218–223.

Forsman, A. V. 1891: *Pakanuudenaikainen nimistö: tutkimuksia Suomen kansan persoonallisen nimistön alalta. I*. Helsinki: SKS.

Grotenfelt, Kustavi 1897: Muutamista ruotsinkielisen Pohjanmaan suomalaisista paikannimistä. – *Virittäjä* 1 s. 100–102.

Grotenfelt, Kustavi 1906: Gotlannin entisestä suomalaisesta nimestä "Voijonmaa". – *Virittäjä* 10 s. 142–143.

Grünthal, Riho 1999: *Suomen* alkuperä. – *Virittäjä* 103 s. 99–109.

Haavio, Martti 1921: Henrik Bertelsen: *Fællesnavne og Egennavne* [Kirjallisuutta]. – *Virittäjä* 25 s. 122–125.

Hakulinen, Lauri 1949: Henkilönnimien synty ja kehitys. [Arvio kirjasta Dauzat, Albert 1946: *Les noms de personnes*.] – *Virittäjä* 53 s. 329–330.

Heikkilä, Mikko 2012: *Tampere* – saamelaisen Tammerkosken kaupunki. – *Virittäjä* 116 s. 117–124.

Hertzen, Erik von 1970: Ikivanha vesistönnimi. – *Virittäjä* 74 s. 39–45.

Huldén, Lars 1990: *Tampere – Tammerfors*. – *Virittäjä* 94 s. 33–48.

Hämäläinen, Lasse 2013: Mikä nimi on ollut kaikkein suosituin? Suosiolukumenetelmä etunimien suosionvaihtelun tutkimuksessa. – *Virittäjä* 117 s. 70–81.

Hämäläinen, Lasse 2016: Suomalaisten verkkoyhteisöjen käyttäjänimet. – *Virittäjä* 120 s. 398–422.

Hämäläinen, Lasse 2019: Nimet verkossa. – *Virittäjä* 123. <https://doi.org/10.23982/vir.83027>.

Ikola, Niilo 1933: *oja- ja ja-loppuisista paikannimistä* [!]. – *Virittäjä* 37 s. 395–399.

Itkonen, Terho 1963: Viljo Nissilä 60-vuotias. – *Virittäjä* 67 s. 271–273.

Itkonen, Terho 1988: *Panasonic Vastaanottimista PostiTeleen ja TeleForumiin.* – *Virittäjä* 92 s. 443–446.

Itkonen, T. I. 1920: Lappalaisperäisiä paikannimiä suomenkielen alueella. – *Virittäjä* 24 s. 1–11.

Itkonen, T. I. 1964: Lappalaisia *o- ja *oi-loppuisia henkilönnimiä. – *Virittäjä* 68 s. 361–363.

Jóhannesson, Kristinn, Karlsson, Hugo & Ralph, Bo (toim.) 1994: *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991.* Uppsala: Norna-förlaget.

Kalima, Jalo 1912: Lappalaisten muinainen levintä Venäjällä ja Suomessa paikannimien valossa. – *Virittäjä* 16 s. 115–121.

Kalima, Jalo 1939: Viljo Nissilä. Vuoksen paikannimistö I. – *Virittäjä* 43 s. 508–520.

Kallio, Petri 1998: Suomi(ttavia etymologioita). – *Virittäjä* 102 s. 613–619.

Kálmán, Béla 1961: Unkarilaisten sukunimien synty. – *Virittäjä* 65 s. 294–305.

Kalske, Marja 2005: Suomessa syntyneiden hevosten nimistö. – *Virittäjä* 109.

<https://journal.fi/virittaja/article/view/40439>

Kemiläinen, Arvi 1905: Suomenkieliset sukunimet yliopistoissamme. – *Virittäjä* 9 s. 121–129.

Kepsu, Saulo 1974: Nimistöntutkimuksen uusia näkökulmia. [Arvio kirjasta Zilliacus, Kurt 1973 (toim.): *Synvinklar på ortnamn.*] – *Virittäjä* 78 s. 98–101.

Kepsu, Saulo 2012: Joennimet. – *Virittäjä* 116 s. 262–275.

Kepsu, Saulo 2015: Prototoponymica. Nimenanto Pohjois-Savossa eräkaudella. – *Virittäjä* 119 s. 267–278.

Kettunen, Lauri 1929: *Eesti ja Viro*. – *Virittäjä* 33 s. 274–279.

Kettunen, Lauri 1957: Suomen *vaha* 'rajakivi'. – *Virittäjä* 61 s. 91–94.

Kiviniemi, Eero 1963: Johdatus nimistöntutkimukseen. [Arvio kirjasta Nissilä, Viljo 1962: *Suomalaista nimistöntutkimusta*.] – *Virittäjä* 67 s. 274–275.

Kiviniemi, Eero 1971: Vastakohta- ja variointinimistä. – *Virittäjä* 75 s. 123–134.

Kiviniemi, Eero 1979: Virolaisen nimistön rakenne ja kehitys. [Arvio kirjasta Pall, Valdek 1977: *Põhja-Tartumaa kohanimed II*.] – *Virittäjä* 83 s. 248–251.

Kiviniemi, Eero 1980: Paikannimistön maailmankuva ja todellisuus. – *Virittäjä* 84 s. 1–6.

Kiviniemi 1995: Namenforschung in Finnland. – Ernst Eichler ym. (toim.), *Namenforschung: ein internationales Handbuch zur Onomastik*, s. 176–178. Berlin: Walter de Gruyter.

Koistinen, Olli 1899: Silmäys kansan nimitietoihin Pohjois-Savossa. – *Virittäjä* 3 s. 120–125.

Koivulehto, Jorma 1993: *Suomi*. – *Virittäjä* 97 s. 400–408.

Koski, Mauno 1972: Nimistöntutkimuksemme kavalkadi. [Arvio kirjasta *Nimikirja. Kalevalanseuran vuosikirja* 52, 1972.] – *Virittäjä* 76 s. 482–485.

Koski, Mauno 1977: Uusi onomastinen koulukunta. [Arvio kirjoista Kiviniemi, Eero & Pitkänen, Ritva Liisa & Zilliacus, Kurt 1974: *Nimistöntutkimuksen terminologia – Terminologin inom namnforskningen*, Kiviniemi, Eero 1975: *Paikannimien rakennetyypeistä*.] – *Virittäjä* 81 s. 218–224.

- Koskimies, A. V. 1913: Kotieläintemme suomenkielinen nimistö. – *Virittäjä* 17 s. 54–71.
- Krohn, Kaarle 1913: Lempo. – *Virittäjä* 17 s. 29–30.
- Kuusi, Matti 1983: *Karjalan* arvoitus. – *Virittäjä* 87 s. 235–241.
- Kuzmin, Denis 2010: Nimistö Vienan Karjalan asutushistorian lähteenä. – *Virittäjä* 114 s. 223–252.
- Kuzmin, Denis 2019: Karjalaisten naisten esikristillinen nimistö. – *Virittäjä* 123 s. 431–443.
- Könönen, Aulis V. A. 1913: Lehmien nimiä Pälkjärveltä. – *Virittäjä* 19 s. 121–123.
- Leskinen, Heikki & Eero Kiviniemi (toim.) 1990: *Finnish onomastics – Namenkunde in Finnland*. Helsinki: SKS.
- Leskinen, Juha 1991: Suomalaisten ja unkarilaisten etunimien vertailua. – *Virittäjä* 95 s. 417–422.
- Lopmeri, J. A. 1950: *Kainuu*. – *Virittäjä* 54 s. 282–286.
- Lopmeri, J. A. 1960: *Sauvo ja Savo*. – *Virittäjä* 64 s. 14–20.
- Mallat, Kaija 1991: Suomalaista nimistöntutkimusta maailmankielillä. [Arvio kirjasta Leskinen, Heikki & Kiviniemi, Eero (toim.) 1990: *Finnish onomastics. Namenkunde in Finnland*.] – *Virittäjä* 95 s. 312–317.
- Mantila, Harri 2012: *Kyrö, Pohjankangas vai Viltti-Hattula?* Kansalaisten ehdotuksia uuden kunnan nimeksi. – *Virittäjä* 116 s. 231–253.

Mikkonen, Pirjo 1988: Nimistö muotissa. [Arvio kirjasta Sandström, Raija 1985: *Finska och icke-finska tillnamn i Nedertorneås kyrkböcker på 1800-talet.*] – *Virittäjä* 92 s. 300–304.

Mikkonen, Pirjo 2014: "Otti oikean sukunimen." Vuosina 1850–1921 otettujen sukunimien taustat. – *Virittäjä* 118. <https://journal.fi/virittaja/article/view/9421>.

Mägiste 1970: Viron paikannimistä *Põlva* ja 1200-luvun *Walgatabalwe*. – *Virittäjä* 74 s. 249–256.

Naert, Aino 1976: Nauvon alun perin suomalaista paikannimistöä. – *Virittäjä* 80 s. 449–459.

Nissilä, Viljo 1934: Paikannimien keräämisestä ja hieman niiden tutkimisestakin. – *Virittäjä* 38 s. 48–86.

Nissilä, Viljo 1935: Eräitä lahjoitusmaajärjestelmän jälkiä Ala-Vuoksen paikannimistössä. – *Virittäjä* 39 s. 110–116.

Nissilä, Viljo 1939: *Vuoksen paikannimistö I*. Helsinki: SKS.

Nissilä, Viljo 1940: Paikannimien syntykysymyksiä. – *Virittäjä* 44 s. 181–189.

Nissilä, Viljo 1944: Itä-Karjalan paikannimien appellatiivisista piirteistä. – *Virittäjä* 48 s. 399–406.

Nissilä, Viljo 1947: Kuujärven paikannimistöstä. – *Virittäjä* 51 s. 13–19.

Nissilä, Viljo 1948: Pohjois-Pohjanmaan karjalaista nimistöä. – *Virittäjä* 52 s. 215–243.

Nissilä, Viljo 1950: Etelä-Pohjanmaan asutushistoriaa paikannimistön valossa. [Arvio kirjasta Luukko, Armas 1949: *Etelä-Pohjanmaan keskiaika.*] – *Virittäjä* 54 s. 178–190.

Nissilä, Viljo 1951a: Eräs alasaksalainen henkilönnimityyppi Suomessa. – *Virittäjä* 55 s. 347–365.

Nissilä, Viljo 1951b: Paikan- ja henkilönnimistön kansainvälinen tutkimuskeskus. – *Virittäjä* 55 s. 211.

Nissilä, Viljo 1952a: Viron ruotsalaisalueiden paikannimistön tutkimusta. [Arvio kirjasta Wieselgren, Per 1951: *Ortnamn och bebyggelse i Estlands forna och hittillsvarande svenskbygder.*] – *Virittäjä* 56 s. 60–63.

Nissilä, Viljo 1952b: Kansainvälinen nimistöntutkijain kongressi Uppsalassa. – *Virittäjä* 56 s. 325–326.

Nissilä, Viljo 1954: Syntymäpaikkaa ja -yhteisöä ilmaisevia sanoja nimistössämme. – *Virittäjä* 58 s. 246–287.

Nissilä, Viljo 1956a: Slaavilaisia aineksia nimistössämme. – *Virittäjä* 60 s. 49–70.

Nissilä, Viljo 1956b: Nikolauksen kultti ja nimistöemme. – *Virittäjä* 60 s. 228–248.

Nissilä, Viljo 1957: Iin paikannimien kielellisestä rakenteesta. – *Virittäjä* 61 s. 49–90.

Nissilä, Viljo 1959a: *Tampere*-nimestä. – *Virittäjä* 63 s. 91–106.

Nissilä, Viljo 1959b: *Suomi*-nimen ongelma. – *Virittäjä* 63 s. 292–305.

Nissilä, Viljo 1960: Huomioita Ähtärin nimestä. – *Virittäjä* 64 s. 331–335.

Närhi, Eeva Maria 1989: Erisnimen toimenkuva. – *Virittäjä* 93 s. 480–485.

Ojansuu, Heikki 1899: Nimistä *Suomi* ja *suomalainen*, *finne* ja *Finland*. – *Virittäjä* 3 s. 81–91.

Ojansuu, Heikki 1903: Suomen *Kemiö*- ja ruotsin *Kimito*-nimien äänteellisestä suhteesta. – *Virittäjä* 7 s. 29–30.

Ojansuu, Heikki 1912: Paikannimiä: *Suoniemi* ja *Suodenniemi*. – *Virittäjä* 16 s. 68–69.

Ojansuu, Heikki 1913: *Suomi*- (*Soome*-), *Lappi*- (*Lapi*-) ja *Loppi*- (*Lõpe*-) nimet Virossa. – *Virittäjä* 17 s. 84–89.

Ojansuu, Heikki 1914: *Kupitsa*-nimistä. – *Virittäjä* 18 s. 185–186.

Ojansuu, Heikki 1917: Paikannimien selityksiä. 2. *Oulanka*, *Oulainen*, *Uleåborg*, *Oulu*. – *Virittäjä* 21 s. 67–69.

Ojansuu, Heikki 1918: Sanoista *Kainuu* ja *kaino*. – *Virittäjä* 22 s. 119–135.

Paikkala, Sirkka 2005: Nimi- ja sanasemantiikkaa Slovakiasta. [Arvio kirjoista Eichler, Ernst ym. 2001 (toim.): Vincent Blanár, *Selecta Linguistica et Onomastika* ja Blanár, Vincent 2001: *Theorie des Eigennamens*.] – *Virittäjä* 109 s. 423–430.

Paikkala, Sirkka 2010: Nimistöntutkimuksen oppikirja Saksasta. [Arvio kirjasta Brendler, Andrea & Brendler, Silvio (toim) 2004: *Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik*.] – *Virittäjä* 114 s. 313–315.

Palander, Marjatta 1992: Kerimäen pitäjän nimestä. – *Virittäjä* 96 s. 349–360.

Patronen, Outi 2018: Rajakarjalaisen sukunimistön kehittyminen osana Suomen karjalankielisen ortodoksivähemmistön suomalaistumista 1818–1925. – *Virittäjä* 122.

<https://doi.org/10.23982/vir.66865>.

Paulaharju, Samuli 1908: Pikkasen pakinaa kölleistä. – *Virittäjä* 12 s. 114–117.

Paulaharju, Samuli 1909: Lisiä köllipakinaan. – *Virittäjä* 13 s. 13–14.

Penttilä, Aarni 1943: Eris- ja yleisnimistä. – *Virittäjä* 47 s. 30–40.

Pitkänen, Ritva Liisa 1971: Ruotsin paikannimistä [Arvio kirjasta Pamp, Bengt 1971: *Ortnamnen i Sverige*]. – *Virittäjä* 75 s. 328–329.

Pitkänen, Ritva Liisa 1972: Nimistöntutkijain kongressi Sofiassa. – *Virittäjä* 76 s. 455–457.

Rahkonen, Pauli 2011: *Tampere* – saamelainen koskiappellatiivi. – *Virittäjä* 115 s. 252–256.

Rainio, Jussi 1951: Keurusselän ja vanhan Keuruun nimestä. – *Virittäjä* 55 s. 129–138.

Rainò, Päivi 2005: Henkilöviittomien synty ja kehitys suomalaisessa viittomakieliyhteisössä. – *Virittäjä* 109. <https://journal.fi/virittaja/article/view/40387>.

Rapola, Martti 1921: Pieniä huomioita: *Riðvala* > *Rilvala* > *Rirvala*. – *Virittäjä* 25 s. 35–36.

Rautio Helander, Kaisa 2009: Namat dan nammii – Sámi báikenamaid dáruiduhttin-politiikka. – *Virittäjä* 113. <https://journal.fi/virittaja/article/view/4168>.

Ravila, Paavo 1933: *Satakunta*. – *Virittäjä* 37 s. 221–223.

Rissanen, Matti 1987: Englantilaisten nimien ääntämisestä. – *Virittäjä* 91 s. 279–282.

Ruuth, Martti 1901: Köllit. – *Virittäjä* 5 s. 41–43.

Ruutu, Maija 1930: Kivennapalaisista henkilönnimimuodostuksista. – *Virittäjä* 34 s. 450–451.

Rytkönen, Kalle 1897: Suomalaisista sukunimistä Turun kaupungissa 1600-luvun alkupuolella. – *Virittäjä* 1, s. 49–54.

- Räikkälä, Anneli 1970: Nimistöntutkijain kongressi Wienissä. – *Virittäjä* 74 s. 54–62.
- Räikkälä, Anneli 1971: Miten nimistöä tutkitaan? [Arvio kirjasta Ståhl, Harry 1970: *Ortnamn och ortnamnsforskning*]. – *Virittäjä* 75 s. 329–330.
- Räisänen, Alpo 1990: Yleiskuva Suomen paikannimistä. [Arvio kirjasta Kiviniemi, Eero 1990: *Perustietoa paikannimistä.*] – *Virittäjä* 94 s. 234–239.
- Räisänen, Alpo 1995: Kainuun saamelaisperäisiä paikannimiä. – *Virittäjä* 99 s. 532–544.
- Räsänen, Martti 1936: Nimityypistä *Tavast(e)*, *Ervast(i)* yms. – *Virittäjä* 40 s. 444–446.
- Saarelma-Maunumaa, Minna 2003: Nimet yhdistävät suomalaisia ja namibialaisia. – *Virittäjä* 107 s. 258–262.
- Saarikivi, Janne 2000: Kontaktilähtöinen kielenmuutos, substraatti ja substraattinimistö. – *Virittäjä* 104 s. 415–435.
- Sartjärvi, Maija 2013: Kahden etunimityypin yleistyminen ja suosionvaihtelu. – *Virittäjä* 117 s. 44–69.
- Saxén, Ralf 1899: Huomioita suomalaisen persoonallisen nimistön alalta. – *Virittäjä* 3, 1–5.
- Seppälä, Janne 2013: Kulkine.net – tutkimus epävirallisista kulkineennimistä. – *Virittäjä* 117. <https://journal.fi/virittaja/article/view/8800>.
- Setälä, E. N. 1899: *Sabme – Häme*. – *Virittäjä* 3 s. 109–110.
- Sjöblom, Paula 2000: *Soma, Kärsä-Pähkinä ja Junavahti*. Turkulaisten asunto-osakeyhtiöiden nimet. – *Virittäjä* 104 s. 373–392.

Sjöblom, Paula 2004: Kognitiivinen näkökulma proprien semantiikkaan. – *Virittäjä* 108 s. 80–91.

Sjöblom, Paula 2006: Nimellä on merkitystä. – *Virittäjä* 110.
<https://journal.fi/virittaja/article/view/40482>.

Sjöblom, Paula & Ainiala, Terhi tulossa 2020: Nimistöntutkimus. – Markus Hamunen, Milla Luodonpää-Manni & Urpo Nikanne (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä*. Helsinki: SKS.

Soveri, A. J. 1923: *Tamminkoski – Tammerkoski – Tampere*. – *Virittäjä* 27 s. 72–73.

Suutari, Toni 2000: Kaksikielisten alueiden paikannimistökuulttuurin historiasta. – *Virittäjä* 104 s. 449–455.

Syrjälä, Väinö 2018: Nimet – kielet – paikka. – *Virittäjä* 122. <https://doi.org/10.23982/vir.74114>.

Tallgren, A. M. 1933: *Hiisi ja Moisio*. Yritys muinaissuomalaisen asutus- ja yhteiskuntahistorian selvittämiseksi. – *Virittäjä* 37 s. 319–331.

Teppo, Hannes 1939: *Savoy, Elysée, Metropol*. – *Virittäjä* 43 s. 525.

Tilk, J. 1910: Paikannimiä: vir. *Emajõgi, Emumägi* ja suom. *Ämmäkoski*. – *Virittäjä* 14 s. 85–86.

Tunkelo, E. A. 1899: Mistä nimi *Häme*? – *Virittäjä* 3 s. 97–107.

Tunkelo, E. A. 1900: Kupittaaan nimistä. – *Virittäjä* 4 s. 69–73.

Tunkelo, E. A. 1906: Omituinen yhdysperäinen paikannimi. – *Virittäjä* 10 s. 57–59.

Tunkelo, E. A. 1908: Vieraiden nimien transskriptioni. – *Virittäjä* 12 s. 163.

Tunkelo, E. A. 1910: Lapin *saivva*, suomen *Saivi-* ja *Saimaa*. – *Virittäjä* 14 s. 46–49.

Tunkelo, E. A. 1911: *Keuru? Keuruu.* – *Virittäjä* 15 s. 46–47.

Tunkelo, E. A. 1914: Kalevalan sanat *Uvanto* ja *Uvantolainen.* – *Virittäjä* 18 s. 187–195

Tunkelo, E. A. 1928: Havainnot naisten *-nen* ja *-tar*-loppuisien sukunimien käytöstä Nilsin hautakirjoituksissa ja vanhoissa kirkonkirjoissa. – *Virittäjä* 32 s. 268–277.

Tunkelo, E. A. 1929a: Maanimistä *Viro* ja *Vironmaa.* – *Virittäjä* 33 s. 102–125.

Tunkelo, E. A. 1929b: Jatkoa keskusteluun nimistä *Viro* ja *Eesti.* – *Virittäjä* 33 s. 279–295.

Welin, Saara 1978: Uusi unkarilainen henkilönnimijulkaisusarja. [Arvio kirjasarjasta *Magyar Személynévi Adattárak* 1.-16.1974–1977.] – *Virittäjä* 82 s. 191–193.

Vennola, J. H. 1899: Muistiinpanoja Suomen Lapin nimistöstä 1570-luvulta. – *Virittäjä* 3 s. 64–70.

Wiik, Kalevi 1996: *Zeme – häme – saame – suomi.* – *Virittäjä* 100 s. 244–252.

Virtaranta, Pertti 1951: *maden-tyyppinen mon. genetiivi. – *Virittäjä* 55 s. 394–406.

Virtaranta, Pertti 1970: *Suodenniemi*-tyyppisistä paikannimistä. – *Virittäjä* 74 s. 236–248.

Zilliacus, Kurt 1966: *Ortnamnen i Houtskär.* Studier i Nordisk filologi 55. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.